

Živan Bezić

PRIREDBE U CRKVAMA?

Čemu ovo pitanje?

Sekularizacija je pustila jako korijenje u svijetu. To je opće poznata činjenica. Novost je u tome što je ona zakoračila i u Crkvu. Ne samo u Crkvu kao veliku duhovnu zajednicu kršćana nego i u crkve kao njezine građevinske materijalizacije. U njih je sekularizacija ukročila i svojim arhitektonskim i svojim sadržajnim oblicima.

Otkad je u Europi nastao pokret turizma i festivala, u crkve je unišila svjetovna muzika i kult umjetnosti (a moramo priznati: i kult mamone!). Crkve pomalo prestaju biti hramovi Božji, pretvaraju se prvenstveno u hramove ljepote, dakle samo jednog atributa Božjega. Za vrijeme festivala crkve postaju koncertne dvorane u kojima se izvodi, uz duhovnu, i svjetovna glazba. Crkve su za to jako pogodne kao akustične građevine, a i zbog toga što raspoložu orguljama.

Tako su crkve sve više izložene napasti profanacije. Na nju navode ne samo estetske isprike nego kojiput i obijest bogatih europskih kršćana. Tako npr. u nekim njemačkim župama pojedini župnici i vjeroučitelji u pokladno doba pozivaju djecu neka dolaze u crkvu kostimirani u pokladnu odjeću.¹ Logična je posljedica da onda takva liturgija mora odisati karnevalskim duhom.

Kod nas, hvala Bogu, sličnih gluposti nema (barem se ne čuje za njih), ali je festivalska manija već pokucala i na crkvena vrata, pa se uspjela uvući i u neke katedrale. U njima znaju nastupati svjetovni zborovi i pjevačke klape izvode čak i ljubavne pjesme. Nedavno se je na zvoniku jedne katedrale (i to uz odobrenje župnika) pojavila i Hajdukova zastava. Abominatio desolationis in loco sancto! Takva desakralizacija znači gubitak svakog osjećaja za svetost. Ako se tako nastavi, gdje će glupostima i profanacijama biti kraj?

No u našim prilikama je nastao jedan drugi običaj koji doprinosi desakralizaciji crkava, a to je održavanje u njima vjerskih, odnosno crkvenih *priredbi*. Nastao je ne iz obijesti, već iz ljute nevolje, zbog pomanjkanja drugih prostora. Pošto naša Crkva većinom ne posjeduje nikakvih drugih prostora osim strogo crkve-

1. Premda je takav nered još g. 1979. zabranjen od kölnskog nadbiskupa (THEOLOGISCHES, br. 1, g. 1988, str. 44).

nih,² bila je prisiljena pripustiti u crkvene prostore izvanliturgijskih priredbi koje se nužno nadovezuju na crkveni i vjerski život kršćana. Na Zapadu, gdje imaju obilje prostora na raspolaganju, kršćani se u te svrhe rijetko služe zgradom crkve, a mi smo ovdje na to gotovo prisiljeni. Stoga su naše crkve dosta često ne samo molitvene nego i glazbene, filmske, konferencijske i festivalske dvorane.

Dakle: nešto potreba, nešto obijest, a najviše duh sekularizacije postavio je pred opću Crkvu problem održavanja priredbi u crkvama. Može li se i nadalje, bez duhovne štete, nastaviti ovim trendom profanizacije svetih mjesta? Da se doskoči tom trendu, crkveno je učiteljstvo zasada reagiralo na pojavu muzičkih koncerata u crkvama (kako smo još uvijek na rubu općeg interesa, naš problem priredbi općenito doći će sigurno kasnije na red). Kongregacija za bogoslužje je dana 5. studenoga 1987. g. objavila uputu o „Koncertima u crkvama”, u kojoj zauzima svoj stav o tom pitanju i daje prikladne sugestije.³

Kako su u pojedinim krajevima Crkve domaće prilike sasvim različite, sv. Kongregacija preporučuje Biskupskim konferencijama odnosnih zemalja neka one donesu preciznije upute za svoje područje. Biskup. konferencija Slovenije već je najavila izradu vlastitih preporuka.⁴

Koncerti u crkvama

Prije svega moramo reći da ova uputa Kongregacije za bogoštovlje nije apsolutna novost u Crkvi. Već je 3. IX. 1958. Kongregacija obreda bila objavila sličnu instrukciju. O istoj temi je nešto rečeno u koncilskoj konstituciji „Sacrosanctum Concilium”, pa u uputama „Musicam sacram” (5. IX. 1967.) i „Liturgicae instaurationes” (5. IX. 1970.) te u novom crkvenom zakoniku (cc. 1210, 1213, 1222). Španjolska „Comision episcopal de liturgia” također je dala 22. IX. 1983. svoje upute o muzičkim priredbama u crkvama,⁵ a gotovo iste preporuke je nedavno izložila i mletačka crkvena provincija.⁶

Sv. zbor za bogoslužje sve je te preporuke sakupio i sustavno prikazao u gore spomenutoj Uputi od 5. XI. 1987. nazvavši je skromno „elementi refleksije i tumačenja kanonskih normi” (toč. 3). U ovoj se uputi Kongregacija ograničuje na

2. Postoje poteškoće s atributom „crkveni”. On dijeli dvoznačnu sudbinu s imenicom od koje potječe. „Crkva” naime ima dvostruko značenje: zajednica kršćanskih vjernika (tada pisana velikim slovom) i zgrada u kojoj se kršćani okupljaju u svrhu kulta (pisana malim slovom) i zgrada u kojoj se kršćani okupljaju u svrhu kulta (pisana malim slovom). Prvo značenje opet može biti dvojako: Crkva se može poimati kao duhovna zajednica vjernika ili pak kao organizirana institucija, tj. juridičko tijelo s pravom vlasništva. Stoga pridjev „crkveni” valja tumačiti uvijek u njegovu kontekstu, tj. svaki put zasebno.

3. Objavljena je u OSSERVATORE ROMANO, 6. XI. 1987.

4. DRUŽINA, br. 1. g. 1988, str. 3. „Odločba” objavljena u „SPOROČILA SLOV. ŠKOFIJI”, br. 4/88, 44.

5. NOTITIAE. S. Congregatio pro sacr. et cultu divino. Br. 208, nov. 1983, str. 727-728.

6. Donosi ih i BOLLETTINO della Chiesa metrop. di Pescara, br. 4., g. 1987, str. 574-576.

razmatranje „glazbenih izvedbi izvan liturgijskih slavlja” (toč. 4), dakle ne onih koje sačinjavaju samu liturgiju i koje su definirane u odnosnim liturgijskim knjigama. Obično se u literaturi liturgijska glazba naziva „musica sacra”, a ona izvan bogoslužja „musica religiosa” ili „spiritualis”.

Kongregacija naglasuje kako Crkva visoko cijeni glazbu uopće, bilo vokalnu bilo instrumentalnu, a osobito svetu glazbu (t. 6). Ali — ona s pravom primjećuje — „i najljepša simfonijska glazba nije po sebi odmah i religiozna” (t. 8). Ako nije religiozna, onda ne spada u crkvu: „Nije u skladu sa zakonom programirati u nekoj crkvi izvedbu glazbe koja nije religioznog nadahnuća i koja je sastavljena da bi bila izvođena u određenim profanim prilikama i to bez obzira da li je po srijedi klasična ili suvremena glazba, visoke umjetničke vrijednosti ili pak narodna: to ne bi bilo poštivanje svetog obilježja crkve” (t. 8).

Stoga Kongregacija preporučuje biskupima da u svrhu izvođenja koncerata vjerske i duhovne glazbe, koja nije u funkciji bogoslužja, a pogotovo profane muzike, odrede neku bivšu crkvu „koja ne služi kultu” (t. 10). Ako takve vankultne crkve nema, a postoje valjani razlozi da se duhovna ili lijepa profana glazba dopuste u crkvi, onda to mora biti uvijek izvan okvira liturgije.

A koji r a z l o z i mogu biti da bi se paraliturgijskoj glazbi dozvolio pristup u crkvu? Evo tih razloga:

- a) da pripreme na liturgijska slavlja ili pak da uvećaju svečanost;
- b) da istaknu osobito obilježje raznih liturgijskih vremena;
- c) da u crkvi stvore ozračje ljepote i meditacije, što će pomoći i promicati raspoloženje prihvaćanja vrijednosti duha, pa i u onima koji su daleko od Crkve;
- d) da stvore ambijent koji će učiniti lakšim i pristupačnijim navještaj Božje riječi;
- e) da održi živim blago crkvene glazbe koje se ne smije izgubiti: glazbu i napjeve koji su bili sastavljeni za liturgiju, ali koji se danas uopće ne mogu ili ne mogu s lakoćom uvrstiti u liturgijska slavlja; duhovne glazbe kao što su oratorij, religiozne kantate koje su i dalje nosioci duhovnih sadržaja;

f) da pomognu posjetiocima i turistima da bolje razumiju sakralno obilježje crkve, kao što su koncerti na orguljama predviđeni za određene sate.

Crkva, dakle, priznaje vrijednost glazbe i svega što je lijepo,⁷ ali je za nju *sveto i religiozno* primarna vrednota. Ona je zastupnica duhovnih i vjerskih vrijednosti. Ali zašto ne bi dozvolila izvođenje glazbenih nastupa i u zgradi crkve ako njihova estetika ne povređuje sveto? Sveto i lijepo uvijek idu skupa, oboje slave Boga. Kongregacija vidi upravo u tom izjednačivanju lijepoga i svetoga veliku opasnost za degradiranje svetoga. Stoga se ona poziva na narav i svrhu crkve, a to je u prvom redu svetost: „Crkva se ne može smatrati jednostavno kao 'javno' mjes-

7. Uputa navodi doslovno poruku II. vat. sabora umjetnicima: „Svijet u kojem živimo ima potrebu za ljepotom da ne bi upao u očajanje. Ljepota kao i istina stavlja radost u srce ljudi” (t. 11).

to otvoreno za svakovrsne skupove. Crkva je sveto mjesto, tj. posvetom ili blagoslovom 'odijeljeno' i to trajno za kult Boga. . . Ona ostaje sveto mjesto i onda kad se u njoj ne odvija liturgijsko slavlje" (t. 5). Uputa se poziva na Sv. pismo: „Kuća moja, kuća je molitve" (Lk 19,46).

Uz koje se u v j e t e može pripustiti u crkvu vanliturgijska glazba? Prvi takav uvjet je *dozvola ordinarija* (t. 8), što je u skladu s kanonom 1210: „Ordinarij može za pojedini slučaj dopustiti i druge upotrebe koje nisu suprotne svetosti mjesta". U svojoj pismenoj molbi ordinarijatu za dozvolu koncerta upravitelj crkve će naznačiti datum koncerta, sat i program koji sadrži djela i imena autora (t. 10). Dakako, treba navesti i pastoralne razloge koji bi opravdali izvođenje u crkvi. Ordinarij daje svoju privolu samo za pojedinačne slučajeve (per modum actus). Stoga je isključeno kumulativno dopuštenje za čitavi festival ili ciklus koncerata (ib.). Slovenski biskupi oslobađaju traženja dozvole za nastup crkvenih zborova unutar župe i dekanata.

Ostali uvjeti za dozvoljeno održavanje koncerta u crkvi jesu:

– ulaz u crkvu mora biti slobodan i *besplatan*. To je u načelu sasvim ispravno. Pošto se ne radi o strogo kulturnom činu, nikome se ne smije uskratiti pristup crkvi (ni izopćenima ni oglašenima, u smislu starog pojma „vitandus"). Jednako tako uvijek važi načelo: ulaz u crkvu je besplatan.⁸

– svi izvođači i slušatelji moraju biti *pristojno odjeveni*, kako dolikuje svetom mjestu;

– *ponašanje* jednih i drugih, uključujući i organizatore, mora također odgovarati svetom obilježju crkve;

– svi izvođači, glazbenici i pjevači treba da se tako smjeste u crkvi da ne zauzmu prezbiterij ili *svetište*. Budući da koncert nije liturgija, ne smije okupirati ni oltar ni ambon ni celebrantovo sjedište;

– ako postoji prezentacija ili *tumačenje* pojedinih točaka, oni se ne smiju ograničiti samo na njihov kulturni, povijesni ili umjetnički vid. Treba da upozore slušaoce i na dublje i duhovno značenje tekstova i melodija;

– za vrijeme koncerta nikako ne smije biti ugrožen sakralni značaj svetog mjesta. Posebno poštovanje dolikuje Presv. *Oltarskom Sakramentu*. Presveto se može za tu prigodu smjestiti u posebnu kapelu ili neko drugo dolično mjesto.

Kao posljednji uvjet Kongregacija traži pismeni *ugovor* s organizatorom. Ovaj mora uzeti na sebe građansku odgovornost, troškove, ponovno uređenje zgrade, čišćenje i eventualnu odštetu (t. 10, h).

8. Tu se krije jedna praktična poteškoća. Obično ovakvi koncerti mnogo koštaju (režijski troškovi, orkestar, pjevači, adaptacija prostora i sl.), pogotovo ako su u režiji turističkih ili festivalskih agencija. Jedini ispravni način za pokrivanje troškova jesu tzv. dobrovoljni doprinosi. Slovenska pokraj. biskup. konferencija dozvoljava iznimno da se, na pismenu molbu priređivača, može tražiti plaćena ulaznica.

Ostale priredbe

Osim glazbenih izvođenja (koncert, oratorij, kantata) postoje još i neke druge priredbe koje također traže, a neke već i posjeduju, stalan pristup u crkvene zgrade. To su:

– dramske inscenacije: misteriji, skazanja, religiozne drame i dramoleti, predstave, igrokazi, skečevi, prizori;

– vjersko-kulturne priredbe: predavanja, tečajevi, seminari, tribine i razni oblici katehizacije odraslih;

– crkvene proslave prigodom raznih jubileja ili slavlja uz odgovarajuće akademije, komemoracije, recitale, deklamacije i slično;

– prikazivanje filmova i ostalih slikovnih projekcija religioznog sadržaja, sa svrhom moralne i vjerske izobrazbe kršćana;

– razne vjerske smotre, natjecanja, kvizovi, olimpijade i slično;

– izložbe crkvenih i religioznih predmeta, slika, skulptura, knjiga, ruha, dokumenata itd.

Vidimo, dakle, da te crkvene priredbe mogu biti veoma raznolike. Sve ih ipak ujedinjuje neka religiozna svrha te njihov vjerski sadržaj i značenje. One manifestacije koje su kao religiozni simboli ušle u crkvene obrede, a Crkva ih je kao takve prihvatila, spadaju u samu liturgiju, pa ih se u tom svojstvu uopće ne naziva priredbama.

Neke od crkvenih izvedbi i happeninga već su dugo vremena i vrlo tijesno povezane s crkvenim obredima. Postale su sastavni dio pučkih pobožnosti, Crkva ih je prihvatila i dozvolila da se obavljaju u svetim mjestima, tako da se mogu slobodno smatrati paraliturgijskima. To su razne procesije, hodočašća, križni put, proštenja, Gospin plač, klanjanja, bdjenja, blagoslovi, kruničarenje, marijansko štovanje i sl. Ni oni se ne smatraju priredbama, već pobožnim činima (*pia exercitia*).

Sve ostale manifestacije koje se obavljaju u našim crkvama, a koje nisu u izravnoj vezi s liturgijskim i paraliturgijskim činima možemo nazivati jednostavno *p r i r e d b e*. Po sebi one ne bi spadale u liturgijske prostorije što ih zovemo crkva, ali budući da imaju vjerske ciljeve i religiozne sadržaje, nisu strane crkvenom životu. I one su na neki način dio kršćanskog života i teže crkvenim prostorima. To je posebno važno za naše prilike, kad nemamo neke druge van crkvene prostore gdje bismo mogli održavati vjerske priredbe osim samih kršćanskih hramova.

Stoga izričemo – potpuno u skladu s teologijom, crkvenim zakonikom i netom prikazanom uputom Kongregacije bogoslužja – prvo i glavno pastoralno *načelo*: vanliturgijske priredbe po sebi ne bi spadale u liturgijske prostore. Ali, kad imaju vjerske svrhe i duhovne sadržaje te su motivirane pastoralnim potreba-

ma vjernika, mogu se obavljati i u crkvenim prostorijama. U tim prilikama, dakako, moraju uvijek strogo poštivati svetost mjesta, posebno prezbiterij s odnosnim odredištima za liturgiju riječi i žrtve (ambon, misnikova katedra svetohranište, oltar).

Što se tiče vremena i načina održavanja priredbi, one ne smiju biti uključene u same sv. obrede, ali mogu prethoditi istima ili slijediti poslije njih. Najbolje će biti da se odvijaju nezavisno od sv. čina, ali ako će biti dostojna priprava na liturgiju i njezina korisna pratnja, mogu se vremenski povezati. Pri tome valja paziti da se priredbe u očima puka ne stave u isti rang sa sv. obredima ili da dobi-ju čak i prednost.

I sve druge uvjete, što ih je Kongregacija bogoštovlja postavila za izvedbe koncerata u crkvama, možemo analogno primijeniti i u održavanju ostalih priredbi u našim crkvama. Dakle: besplatan pristup, prikladna odjeća i ponašanje, odgovarajuće tumačenje, atmosfera poštovanja Svetotajstva i crkve vrijede kao uvjeti i za sve ostale priredbe.

A što je s prvim (dozvola biskupa) i posljednjim uvjetom (pismeni ugovor) upute sv. Zbora? Ako je priredba čisto religiozna i odvija se na način dostojan crkve, mislim da ne bi svaki put bila potrebna pismena molba i dozvola ordinarijata. Ipak, ako se prvi put uvađa neka priredba, ili vrsta priredbi, bilo bi dobro konzultirati svog ordinarija ili dekana. Isto tako otpada i pismeni ugovor s organizatorima ako je upravitelj crkve ujedno i organizator priredbe. On osobno odgovara pred crkvenim i svjetovnim vlastima za opravdan i doličan tok priredbe.

Sažeto rečeno: crkve treba rezervirati samo za liturgijske i paraliturgijske obrede. Iznimno i rijetko, iz opravdanih patoralnih razloga, u crkvama se mogu održavati također i vanliturgijski koncerti i ostale vjerske priredbe, ali uz najveće moguće poštivanje svetosti mjesta. Pri tome valja održavati navedene upute Crkve i vjerno udovoljiti postavljenim uvjetima. Za koncerte posebno treba tražiti pismenu dozvolu ordinarijata.